

A nagy alteregó Jánosi Zoltán:
Szindbád tükörképei
Találkozások
Krúdy Gyulával
Nyíregyháza, Kazinczy
Ferenc Társaság; 2004.

A magyar irodalom nagy alteregói – Esti Kornél, Kakukk Marci és Szindbád – között a legidősebb talán az ezeregyéjszaka hajója volt. Az életkor azonban végül is mit se számít, hiszen mindegyikük halhatatlan már. Közös bennük, hogy a „végek”-ről jöttek, az íróságukat meghatározó muníció is a szülőföldjükről, Szabadkáról, Nagybányáról, a Nyírségből (s még messzebbről, a gyerekkori Podolinból) való.

Finoman elegáns, karcsú kötettel köszönti a szülőváros Nyíregyháza, az író Jánosi Zoltán és a festő Kerekes Elek Győző a nagy magányos Krúdyt, születésének 125. évfordulóján. A különböző műfajú írásokból összeállító kötet szerkesztési elve a találkozás. A találkozó műfajok: vers, esszé, értekezés, kiállítás-megnyitó beszéd, novella. Veszélyes vállalkozás? Ütik-e vagy erősítik-e egymást a különböző műfajú megközelítések? Mi hogyan közelítsünk hozzájuk? Együtt az egészhez vagy külön-külön, a különböző műfajokat időben is elkülönítve egymástól?

A kötet első írása az évfordulós ünnepségekhez kapcsolódik: Nyíregyháza Megyei Jogú Város képviselő-testületének 2003. október 21-i ünnepi közgyűlésén hangzott el, amikor a Városháza díszterme az író nevét vette fel. Jánosi Zoltán áttekinti az író útját a nagyvilágban, Nyíregyházától Nyíregyházáig. Úgy látja: „Szindbád a szökevény emberiség, aki rákiált a történelemre, hogy az emberből kifelé megy az ember. Szindbád a dolgok elveszített távlatát mutatja meg. (...) Az embert így vagy úgy, de végül is porrá őröl időben még egyszer elének szikráztatja azt, amiért érdemes élni.”

A dísztermi első találkozást követő második: *Az apokrif novella tükre – Szindbád utolsó halála*. Az írás remeklés, a Krúdy-stílus esszenciája, megtévesztésig bravúros játék, az olvasó-író Jánosi Zoltán méltó tisztelgése. Történet természetesen nincsen, hogyan is lehetne, természetesen van az időtlen idő, a születés és a halál. Szindbád felébred: „egy verőfényes, cserillatú őszi délutánon, amikor a dél felé szálló csókák hajának ifjúkori színét jutatták eszébe, lerúgta magáról az avar-köppönyeget, ami a sírját borította a fehér törzsű, múlt századokba merengő nyírfák alatt.” S viszontlátjuk Szindbáddal a venyigederekú Rozáliát, az egykori főpincér, néhai Vendelin dédunokáját, és Cezarinát, és Ewelyn kettészakadt selyemharisnyáit, és Rezeda Kázmér hajdani házát. De Szindbád nem találja helyét a gyorséttermekkel és bevásárlóközpontokkal telezsúfolt világban, elveszti – ellopják tőle – iránytűjét is, nem tud tájékozódni többé. S ami leginkább zavarja: a sok-sok kiüresedett tekintet. Meglátja „a szemek feneketlen kútjaiban örvénylő szomorúságot, a fekete mohóságot, a kiszolgáltatottságot; és észrevette a gyűlölséget, a bűnt, a megalázottságot és a nagyravagyást, mindezek fölött pedig a szaggató magányt.”

A kötet harmadik írása – a harmadik találkozás – a Krúdy-kutató Katona Béla életművét idézi. A cím találó: *Szindbád hajóján*. Katona Béla az 1953-ban megjelent *Krúdy emlékezete – Nyíregyházi diákevek* című írásától a mintegy ötven cikkben, könyvön, tanulmányon, közöttük az egyik legfontosabb, az 1971-es *Krúdy Gyula pályakezdése* című munkáján keresztül – a 2003-as posztumusz *Az élő Krúdy* című válogatásig rendkívül sokat tett, hogy Krúdy neve és helye ott legyen az irodalomtörténetírásban és az olvasói köztudatban, ami föltétlenül kijár neki. A harmadik találkozás: a tanulmány tükre egy Nagy László idézettel indul: „Kinek van igazza? A szindbádi láznak vagy a kriptáig lehülő fokozatoknak?”. A választ a mának szóló Krúdy-üzenetnek tudja Nagy László szavaival Katona Bélára emlékezve Jánosi Zoltán: „... nekem emberi a magasra csavart

láng. (...) Mert lezárva megromlik bennem a szerelem, kő lesz a szeretet, értéktelen a bánat. Ebben az átmeneti korban...”

Az Értől az Óceánig jutó Nyugat első nemzedék flottájával együtt induló és érkező – de egy kicsit mindig külön hajózó – Krúdy „csodahajójának”, „a Krúdy-életmű álom-kötélzetű, karsú vitorlásának” navigátorra volt csaknem fél évszázadon át az 1999-ben elhunyt Katona Béla. Méltán tiszteleg előtte az előszót író Jánosi, hiszen a szindbádi hajó „mind az olvasói érdeklődésben, mind az újabb irodalomértelmezésben és a stíluskutató nyelvtudományban is feszített vitorlákkal hajózhat tovább.”

A negyedik találkozás: a képzőművészeti kiállítás megnyitójának a tükre. A kötet szerzőtársa, illusztrátorra a festőművész Kerekes Elek Győző. A kötetben látható nyolc Kerekes-kép – valamint a címlap és a hátsó borító – érzékeltetik a festőművész „szírványbeszédét”, a Krúdy ihlette kiállítás egyes képeinek és egészének a hangulatát. A hangulat a fontos természetesen, a pillanatnyi – de sokáig megőrzendő – hatás, a képekben élő Krúdy és a mondatokat képpé álmódó festő találkozása. A kötetet lapozó olvasó talán hiányolja a képaláírást, a címeket, mégis így helyes, hiszen hogyan lehetne a hangulatoknak címet adni? Ha az olvasó föltétlenül igényli ezt, tegye meg ő maga! A magyar irodalom már-már öröknek tekinthető „vendégek vagyunk vagy otthon lehetünk?” kérdésére Jánosi Zoltán szerint a Krúdy ihlette Kerekes-festmények azt felelik, hogy „nagyon jó otthon lenni. (...) létezik lakható világ, létezik még otthon, s az az otthon megtekinthető ezen a földön, s legalább itt létünkben nem vagyunk teljes kiszolgáltatottjai az időnek. A művészetben bizonyosan nem.”

K. úr az égben lépeget: A csillagokon kopog a botja – hallja, mondja a költő Jánosi. Ez az ötödik találkozás. Tükre talán a költészet tükre.

Utószó helyett szól a Hatodik találkozás. Ebben János István *Jánosi Zoltán tükrei és Krúdy Gyula történelemlátása* című esszéjében egyrészt a sokféle virágból összerakott kötet szálait köti csokorrá, másrészt a Krúdy-interpretáció egyik fehér foltját színesíti. Úgy véli, hiányzik a bennünk élő Krúdy-képből a történelem ideje, a nagy sorstükröt felmutató történelmi fátyom. Vagy legalábbis a történetiség vagy a történelemlátás valamely motívuma, mely megmutatná, hogyan látta a történelmet e nagy álomlátó és álomalkotó. A sarkos kérdés: „Akart-e egyáltalán szembesülni a nagy sorskérdésekkel, a magyarság történelmi kataklizmáival, avagy csupán nosztalgikus álmok lebegtek át hozzá a századok felett?”

A szerző úgy látja, hogy bár a történelem és Krúdy kapcsolatát a kutatás és a szakirodalom meglehetősen periférikusan kezeli, mégis: „az ő időélménye éppen olyan mélyen gyökerezett a konkrét történelmi időben, mint bármely száraz historikusé, azzal a különbséggel, hogy képes volt sugallani és láttatni a letűnt idők személyes dimenzióit is.” János István megállapításának argumentálására az író meghatározóan fontos podolini éveit említi. Krúdy eszmélési idejének és helyének maga is Podolint tekintette, azt az akkor isten háta mögötti kis várost, amely távol a hatalmi központoktól kurucos szabadságvágyat és tudatot őrizhetett. Krúdy szavai: „Nyakas szabadságharcok emlékeit kultiváló és rendesen igazságtalanság miatt elkeseredett szerzetesek ették itt a száműzetés büntetésének kenyerét. (...) Podolinban, ahol az óraütés úgy visszhangzott, mint a magyar történelmi múlt, aluszékony csókák üldögélnek a tornyokon, a városkában egyetlen nesz a takácsok szövőgépeinek kattogása és a cipszer kisasszonykák térdig állanak a Poprádban, midőn fehérműjüket mossák: a száműzött szerzetesek szinte forradalmi hévvel tanították a magyar történelmet.” János István Krúdy történelemlátásának illusztrálására és érzékeltetésére a Három király – 1. Mohács, 2. Festett király, 3. Az első Habsburg – ('nagynovella'? miniatűr? trilógia? regényfolyan?) példáját hozza. A kutató úgy látja, hogy Krúdy történelmi tudása sokkal mélyebb, mint ami erről való vélekedésünkben él. „A nosztalgikus ködfátyol és a kulináris örömök kulisszái mögött nemzeti hagyományainkat mélyen ismerő cinkos író kacsint vissza értő vagy értetlen olvasójára...”

A kötet mottója:

„Természetesen, hogy vannak ördögök – felelt oda-vetőleg Búcsú bácsi.

– De erre a helyre nem mernek utánunk jönni.”

(Krúdy Gyula: *Pénzzel járják búcsút*)

Valóban?

S a záró mondat: „Sok mindent mondtak azóta... De mindenki hazudott, csak maga mondott igazat, Szindbád.”

(Krúdy Gyula: *Az éji látogató*)

Az olvasásról lassan elfeledkező olvasó – a „valóságos olvasó” és a „szakolvasó” is – kedvet kap e kötetből, hogy újra keresse a találkozást Szindbáddal és a többiekkel, Vendelin úrral, a podolini utcácskákkal, a helyettes halált megélő virágáros lánnyal és a venyigederekú Rozáliával.